

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента Пилипенка Дмитра Олексійовича на дисертацію Стоянова Костянтина Степановича «Захисник та представник як учасники кримінального провадження у досудовому розслідуванні», подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 41.884.054 в Одеському державному університеті внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. З моменту набуття чинності у 2012 році та до сьогодні КПК України постійно вдосконалюється. Цей перманентний процес відображається у внесенні змін та доповнень до норм КПК. Запроваджені до закону нововведення стосуються безумовно всіх сфер кримінальних процесуальних відносин, у тому числі й регламентації інституту представництва у кримінальному провадженні. Попри вже наявні зусилля законодавця щодо належної правової регламентації позначеного правового інституту, залишається низка питань, що потребують додаткової уваги з боку держави. Одним з таких нагальних питань безумовно є вдосконалення процесуальних можливостей для надання професійної правничої допомоги в межах кримінального провадження. У цьому контексті окремої уваги потребує регламентація законодавцем належних процесуальних можливостей для надання правничої допомоги потерпілому, у тому числі неповнолітньому потерпілому, заявнику, свідку під час кримінального провадження.

Враховуючи викладене, комплексний науковий аналіз проблем, пов'язаних із участю захисника та представника як учасників кримінального провадження у досудовому розслідуванні та формулювання на його основі

науково обґрунтованих практичних і методичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування, що є метою дисертаційного дослідження К.С. Стоянова, є вкрай важливим та актуальним.

Вдосконалення інститутів захисту та представництва у кримінальному провадженні сприятиме виконанню завдань кримінального провадження, що є вкрай слушним в умовах триваючої широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України.

Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується тим, що обраний напрям дисертації відповідає Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126); Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 років (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454).

Роботу виконано в межах науково-дослідної теми Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів в державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773), та загально-кафедральної теми кафедри кримінального процесу: «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (державний реєстраційний номер 0121U109271). Обраний напрям відповідає Тематиці наукових досліджень і

науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Для досягнення поставленої автором мети дисертаційного дослідження було виокремлено достатньо велику кількість завдань (вісім), а саме: дослідити історичний генезис і розвиток інститутів захисту та представництва у кримінальному процесі на території України; розкрити міжнародно-правові стандарти захисту та представництва у кримінальному провадженні; розглянути забезпечення права на отримання правничої допомоги та права на захист у кримінальному провадженні; визначити загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні; з'ясувати діяльність захисника у досудовому розслідуванні; запропонувати шляхи вдосконалення процесуального статусу захисника у досудовому розслідуванні; визначити участь представника потерпілого у досудовому розслідуванні; запропонувати шляхи забезпечення надання професійної правничої допомоги заявнику та свідку у досудовому розслідуванні; запропонувати зміни та доповнення до КПК для вдосконалення функціонування захисту та представництва у кримінальному процесі.

Аналіз тексту дисертації та висновків до роботи дає підстави стверджувати, що автором вирішено вище процитовані завдання та досягнута мета дослідження, а саме проведено комплексний науковий аналіз проблем, пов'язаних з участю захисника та представника у досудовому розслідуванні та сформовані на його основі науково обґрунтовані практичні і методичні рекомендації щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Наведені у дисертації наукові положення, сформульовані висновки є у цілому переконливими та обґрунтованими. Загалом використано 206 джерел, серед яких є міжнародно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові

акти України, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, законодавство зарубіжних держав та інші законодавчі акти. Дисертаційне дослідження ґрунтується на достатній теоретичній базі, яка складається з робіт вітчизняних і зарубіжних науковців з теорії права, конституційного, адміністративного, кримінального права та процесу.

Окремо позитивним аспектом є значна емпірична база дослідження, яка складають дані, отримані при узагальненні результатів анкетування 905 працівників слідчих підрозділів, підрозділів дізнання ГУНП в Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Тернопільській областях, 150 працівників органів прокуратури, 29 працівників адвокатури. Також опрацьовані дані статистичної звітності Офісу Генерального прокурора за 2020-2023 р.р., судові рішення з тематики дослідження, що містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Отримання нових наукових результатів не було б можливим, якщо б автор не використав належних методологічних інструментаріїв, серед яких є діалектико-матеріалістичний метод, формально-логічний, історико-правовий, юридичного аналізу, порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний, прогнозування.

Таким чином, обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню широкого кола наукових джерел, різноманітних методів наукового та практичного аналізу. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають загальним вимогам. Це дає підстави стверджувати, що мета, яку ставив перед собою дисертант, загалом ним досягнута, а завдання – виконані.

Наукова новизна одержаних результатів в цілому характеризується тим, що за науковим дослідженням отримано нові результати щодо участі захисника та представника у кримінальному провадженні. До найбільш вагомих

результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі, як *уперше*: запропоновано з метою покращання процесуального статусу потерпілого зобов'язати дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд оцінити наявність обставин, які дають підстави вважати, що потерпіла фізична особа потребує особливого ставлення та захисту у кримінальному провадженні, у тому числі неповнолітнього потерпілого; запропоновано визначення випадків обов'язкової участі представника потерпілого та порядок забезпечення участі вказаного представника дізнавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом; доведено необхідність визначення повноважень представника заявника, його процесуальні права як учасника кримінального провадження; розроблені нормативні положення щодо внесення до КПК змін та доповнень для вдосконалення інститутів захисту та представництва у кримінальному процесі, у тому числі доповнення КПК України новою статтею, а саме ст. 63-1 «Представник заявника».

Крім тих положень, які характеризуються науковою новизною на рівні «уперше», у дисертації *удосконалено*:

- зміст засади кримінального провадження, яку пропонується визначити у ст. 20 КПК, як засаду забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги та права на захист, у тому числі за рахунок держави;

- зміст діяльності захисника в частині використання всіх законних засоби та способи захисту, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів затриманого, підозрюваного, обвинуваченого, для чого запропоновано викласти ч. 1 ст. 47 КПК України у новій редакції;

- процесуальні повноваження захисника щодо можливості клопотати про відкладення проведення процесуальних дій за участю особи, яку він захищає та захисника, на строк до трьох діб, з метою ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Також у дисертації дістало подальшого розвитку: права потерпілого на обов'язкову участь представника безоплатно за рахунок держави у визначених випадках; визначення поняття захисника у кримінальному провадженні; права затриманого щодо його забезпечення правничою допомогою та захистом, для чого запропоновано викласти ст. 20 КПК у відповідності до положень ст. 29 Конституції України; регламентація прав свідка та його захисника при наданні правничої допомоги під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій, у разі якщо з характеру і змісту питань впливає, що свідок має допитуватися як підозрюваний.

Дисертаційне дослідження містить і інші положення та висновки, які є внеском у кримінальну процесуальну доктрину та мають значення для удосконалення норм КПК України, їх правильного тлумачення та спрямування правозастосовної практики.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертаційне дослідження характеризується продуманим планом за змістом, науково коректними та вичерпними висновками.

Перший розділ «Теоретико-правові положення процесуального статусу захисника у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів, в яких визначається генезис і розвиток інститутів захисту та представництва у кримінальному процесі, міжнародно-правові стандарти захисту та представництва у кримінальному провадженні, забезпечення права на отримання правничої допомоги та права на захист у кримінальному провадженні.

В підрозділі 1.1. «Генезис і розвиток інститутів захисту та представництва у кримінальному процесі» автор наголошує, що інститути захисту та представництва у кримінальному провадженні пройшли тривалий час розвитку. Сучасний стан регламентації вказаних інститутів у КПК не є довершеним та може вдосконалюватися з урахуванням власного досвіду формування

вітчизняного законодавства, а також з урахуванням позитивних положень іноземного кримінального процесуального законодавства.

В підрозділі 1.2. «Міжнародно-правові стандарти захисту та представництва у кримінальному провадженні» автор дійшов висновку, що Міжнародно-правові стандарти захисту та представництва у кримінальному провадженні почали формуватися з позиції необхідності забезпечення захисту особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, але іншим учасникам кримінального провадження не приділялося такої уваги. Міжнародним законодавством рекомендовано для України покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги відповідно до стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ.

Рекомендовано забезпечити право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, яке встановлюється компетентними органами держави, необхідність доступу всіх людей до юридичних послуг, що надаються незалежними професійними юристами. Доступна допомога потерпілим має включати надання консультацій, які мають надаватися безкоштовно, принаймні безпосередньо після злочину. Поліція та інші органи кримінального правосуддя мають визначати потреби потерпілих з метою надання їм відповідної інформації, у тому числі про спосіб і умови отримання потерпілим відповідного захисту, наявність та, де це потрібно, вартість правових консультацій, безоплатної правової допомоги або іншої консультативної допомоги.

В підрозділі 1.3. «Забезпечення права на отримання правничої допомоги та права на захист у кримінальному провадженні», за результатами наукового дослідження, автор дійшов висновку, що стаття 29 Конституції України на пряму вказує, що кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

Проте затриманий, як особа, яка потребує забезпечення права на отримання правничої допомоги та права на захист, не вказана у ст. 20 КПК, що не в повній мірі розкриває зміст засади кримінального провадження, викладеної у ст. 20 КПК, а також не відповідає положенням ст. 29 Конституції України.

Згідно з Конституцією України автор пропонує у ст. 20 КПК визначити принцип забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги та права на захист. Учасники кримінального провадження, а також особи, які беруть участь у провадженні процесуальних дій у кримінальному провадженні, мають право на отримання професійної правничої допомоги, мати свого представника, у формах, які не заборонені кримінальним процесуальним законодавством, за відсутності в них достатніх коштів на сплату захиснику винагороди, отримати безоплатну правничу допомогу за рахунок держави.

Другий розділ «Процесуальний порядок участі захисника у досудовому розслідуванні» складається з трьох підрозділів, в яких визначається загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні, діяльність захисника у досудовому розслідуванні, шляхи вдосконалення процесуального статусу захисника у досудовому розслідуванні.

В підрозділі 2.1. «Загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні» автором зроблено висновок, що захисник має отримати право до надання пояснень затриманим мати з затриманим зустріч без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – мати такі зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні, для чого пропонуємо ч. 5 ст. 46 КПК сформулювати у новій редакції. Захисник зобов'язаний використовувати всі законні засоби та способи захисту, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів затриманого та з'ясування обставин, які спростовують підозру, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність затриманого, для чого запропоновано викласти ч. 1 ст. 47 КПК України у новій редакції.

У разі, якщо захисник відмовився від взятого на себе обов'язку захисту, новий захисник, який пізніше приступив до виконання обов'язків захисту, повинен мати можливість з метою ознайомлення з матеріалами кримінального провадження клопотати про відкладення проведення процесуальних дій за участю особи, яку він захищає та захисника, на строк до трьох діб.

В підрозділі 2.2. «Діяльність захисника у досудовому розслідуванні» автором пропонується визначати зміст поняття спростування підозри як одну з форм реалізації функції захисту в кримінальному провадженні, яка полягає у здійсненні захисником передбачених законом процесуальних заходів, які спрямовані на повне або часткове заперечення висунутої стороною обвинувачення підозри, яка формалізована у повідомленні про підозру у вигляді припущення про вчинення кримінального правопорушення певною особою шляхом наведення доводів аргументів необґрунтованості такого припущення.

В підрозділі 2.3. «Шляхи вдосконалення процесуального статусу захисника у досудовому розслідуванні» автор обґрунтовує доповнення Конституції України ст. 131-2 необхідністю надання якісних юридичних послуг, які може надати лише адвокат. На думку автора для правової держави не доцільна монополізація захисту прав людини, людина повинна мати вибір захисника з декількох категорій осіб. Автор дотримується позиції щодо необхідності забезпечення участі у кримінальному процесі як захисника іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання професійної правничої допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Здобувач пропонує у ст. 45 КПК визначити, що захисник у кримінальному провадженні в порядку, встановленому законом, уповноважений здійснювати захист прав і законних інтересів, надання необхідної професійної правничої допомоги також затриманому; свідку. Як захисники повинні допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні або в іноземній державі та інші фахівці у галузі права, які за законом

мають право на надання професійної правничої допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Третій розділ «Надання професійної правничої допомоги потерпілому, заявнику, свідку в контексті європейських стандартів у досудовому розслідуванні» складається з двох підрозділів, які присвячено участі представника потерпілого у досудовому розслідуванні, визначенню шляхів забезпечення надання професійної правничої допомоги заявнику та свідку у досудовому розслідуванні.

В підрозділі 3.1. «Участь представника потерпілого у досудовому розслідуванні» автор наголошує, що неповнолітні підозрювані та обвинувачені обов'язково мають забезпечуватися захисником, але рівнозначного за своєю сутністю обов'язкового права на захист та представництво не мають неповнолітні потерпілі, що невиправдано зменшує зміст процесуальних прав неповнолітніх потерпілих, у тому числі можливостей поновлення порушених прав внаслідок вчинення кримінального правопорушення стосовно неповнолітніх. При цьому автор розглядає обов'язкове представництво неповнолітнього потерпілого, що здійснює особа, яка може бути захисником, як аналог захисту, в ході якого неповнолітній потерпілий отримує кваліфіковану правничу допомогу з боку обраного або призначеного представника.

Запропоновано ч. 2 ст. 55 КПК «Потерпілий» доповнити абзацом 4, у відповідність до якого дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані оцінити наявність обставин, які дають підстави вважати, що потерпіла фізична особа потребує особливого ставлення та захисту у кримінальному провадженні. Під час оцінки враховуються особистісні характеристики потерпілого, тяжкість і характер злочину, особа підозрюваного, обставини злочину та заподіяна потерпілому шкода. У випадку неповнолітнього потерпілого передбачається, що він потребує особливого ставлення та надання кваліфікованої правничої допомоги в кримінальному провадженні. Потерпілий

повинен мати право на призначення представника безоплатно за рахунок держави.

На думку дисертанта необхідно передбачити право потерпілого на обов'язкову участь представника безоплатно за рахунок держави, за умов якщо: потерпілий є неповнолітньою особою - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; потерпілий внаслідок психічних чи фізичних вад (німий, глухий, сліпий тощо та інше) не здатний повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад; потерпілий визнаний у встановленому законом порядку недієздатним чи обмежено дієздатним; потерпілий не володіє мовою, якою ведеться судочинство; в наявності обґрунтоване припущення, що інтереси законного представника потерпілого суперечать з інтересами потерпілого; судом буде встановлено та ухвалено рішення, що важливі інтереси потерпілого можуть залишитися незахищеними без професійної правничої допомоги представника; в разі відмови прокурора від державного обвинувачення в суді.

У разі обов'язкової участі представника, якщо представника не запрошено самим потерпілим або його законним представником, участь представника має забезпечуватися дізнавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом, шляхом винесення постанови, обов'язкової для відповідного органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, призначити адвоката для здійснення представництва за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

В підрозділі 3.2. «Шляхи забезпечення надання професійної правничої допомоги заявнику та свідку у досудовому розслідуванні» зазначається, що у ст. 20 КПК потрібно передбачити, що у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги, така допомога надається заявнику, свідку безоплатно за рахунок держави.

Пропонується доповнити КПК статтею 63-1 «Представник заявника», в який визначити, хто може бути представником заявника, документи, якими підтверджуються повноваження представника заявника, його процесуальні права. Запропоновано визначити представника заявника, як учасника кримінального провадження, який має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дільничого або прокурора під час досудового розслідування, для чого пропонується внести зміни до підпунктів 1, 3, 4 ч. 1 ст. 303 КПК.

Здобувач відстоює позицію за необхідне визначити у КПК положення, відповідно до якого, свідок має право користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій професійною правничою допомогою захисника, у тому числі безоплатно за рахунок держави та в будь-який момент відмовитися від його послуг. Дисертантом запропоновано передбачити, що свідок має право відмовитися давати показання у разі, якщо у нього немає можливості вільно, без неправомірних обмежень, отримати правничу допомогу в обсязі і формах, як він того потребує, в тому числі запросити захисника.

Оформлення дисертації відповідає усім вимогам, що пред'являються до цього виду робіт. Дисертація структурована відповідно плану. Стил викладення матеріалу відрізняється науковістю, логічністю, послідовністю. У дисертаційному дослідженні здобувач продемонстрував здібність до наукового пошуку, вміння коректно вести дискусію та аргументувати свою особисту точку зору. Основні положення дисертаційного дослідження достатньо повно відображено в наукових публікаціях автора.

Усі завдання, які ставив перед собою дисертант для досягнення мети - вирішено.

Визнаючи системність, цілісність і новизну дослідження К. С. Стоянова, варто звернути увагу на його окремі положення, які потребують додаткового

аргументування і можуть стати предметом наукової дискусії та подальшого вивчення досліджуваної проблеми. Зокрема:

1. Досліджуючи генезу інститутів захисту та представництва у кримінальному процесі (підрозділ 1.1.), дисертант змістовну увагу приділяє історіографії цього питання, аналізуючи історичний проміжок часу існування нашої держави з часів Київської Русі до сьогодення.

Проте в дисертаційному дослідженні здобувач не відображає авторський підхід щодо визначення періодизації розвитку й становлення інститутів захисту та представництва, та не визначає характерні особливості кожного з історичних періодів у контексті формування й становлення зазначених інститутів.

2. На с. 109 дисертації (підрозділ 2.1.) автор пропонує доповнити чинну редакцію статті 54 КПК України частиною 4, де передбачити можливість захисника, який вперше бере участь у кримінальному провадженні, клопотати щодо відкладення проведення процесуальних дій за участю особи, яка захищається та захисника строком до трьох діб з метою ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. При цьому дисертант не наводить достатньої аргументації з приводу запропонованого проміжку часу на ознайомлення захисника з кримінальним провадженням.

3. На с. 190 автор висловлює суперечливу позицію, що відсутність в законодавстві правового механізму забезпечення представництва заявника в кримінальному провадженні не відповідає балансу процесуальних можливостей між заявником та підозрюваним.

Такий умовивід потребує додаткового роз'яснення, адже фактор балансу процесуальних можливостей є невід'ємною складовою урівноваження правових статусів представників сторін кримінального провадження, до яких заявник – не належить.

4. У підрозділі 3.2. дисертант висловлює особисту позицію щодо необхідності закріплення в чинному КПК можливості надання заявнику та

свідку безоплатної правничої допомоги, однак в роботі здобувач не роз'яснює в яких саме випадках така правнича допомога має надаватися вказаним учасникам кримінального провадження за рахунок держави?

Однак, вказані зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження та його актуальність.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Стоянова Костянтина Степановича** за темою **«Захисник та представник як учасники кримінального провадження у досудовому розслідуванні»** є самостійною, комплексною, завершеною працею, яка містить науково обґрунтовані результати проведення досліджень. Дисертаційне дослідження виконано на високому науковому рівні, має значне теоретичне та практичне значення. Автором досягнуто мети дисертаційного дослідження, комплексно на науковому рівні проаналізовано проблеми, пов'язані із участю захисника та представника як учасників кримінального провадження у досудовому розслідуванні, а також сформульовано науково-обґрунтовані практичні і методичні рекомендації щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року), вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор **Стоянов Костянтин Степанович** – заслуговує

на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Дмитро ПИЛИПЕНКО

Підпис завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Пилипенка Дмитра, засвідчую

**Старший діловод ГДСД
КННІ ДонДУВС**

Олена ІВАНІНА